

Παρίσι, Φεβρουάριος 2005

Και αυτό της Μαρίας Καφετζή

*Je meurs de soif auprès de la fontaine,/ Chaud comme feu, et
tremble dent à dent
(François Villon)*

Ευριπίδου Βάκχαι

Κρύο διαβολεμένο. Η Μαρία κι εγώ πάμε στην Κομεντί Φρανσέζ. Ντυμένες σαν Εσκιμώες κι ακόμα τρέμουμε. Στηνόμαστε στην ουρά. Βάκχες; Βάκχες στο Παρίσι; Μα εγώ ήρθα εδώ, στην Πόλη του φωτός, να δω Μολιέρο! Βάκχες βλέπω και στην Επίδαυρο! Ό,τι έχει θα δούμε, απαντά αυστηρά η μικρά, αρκεί να μπορούμε... Όση ώρα περιμένουμε κάνουμε μικρά πηδηματάκια επί τόπου να ζεσταδούμε και στ' αφτιά μας φτάνει ο ήχος από τα χιόνια των αλλοτινών καιρών και στα πόδια μας το κρύο των τωρινών.

Η *Comédie Française* είναι γνωστή ως «Σπίτι του Μολιέρου». Την ίδρυσε ο Λουδοβίκος ΙΔ', προστάτης των Γραμμάτων και των Τεχνών, με βασιλικό διάταγμα το 1680. Από τότε, φέρει και το όνομα του διασάρχη και δημιουργού της. Είναι γνωστή και ως *Γαλλικό Θέατρο*. Πλουσιότατο το ρεπερτόριό της, περιλαμβάνει περισσότερα από 3.000 κλασικά και σύγχρονα έργα, Γάλλων και άλλων, διεθνούς φήμης, συγγραφέων. Διαθέτει τρεις σκηνές: τη σκηνή Richelieu, τη σκηνή Théâtre du Vieux-Colombier και το Studio-Théâtre. Δίνει περί τις 800 παραστάσεις τον χρόνο και περιοδεύει σε όλο τον κόσμο. Πρόσφατα ταξίδεψε στη Νέα Υόρκη, στη Μόσχα και στο Λονδίνο, όπου είχε κάνει και την πρώτη διεδνή της εμφά-

νιση το 1867! Και, φυσικά, ήρθε και στην Επίδαυρο, το καλοκαίρι 2019, με Ευριπίδη, *Ορέστη και Ηλέκτρα* στο ρεπερτόριό της, σε πλήρη καιρική αντίστιξη με τον Φεβρουάριο, τότε, στο Παρίσι.

Τότε στο Παρίσι, το θεωρούσα αδιανόητο να μην πάω στο Σπίτι του Μολιέρου να με «φιλοξενήσει». Ο οικοδεσπότης, βεβαίως, δεν ήταν εκεί, αλλά εμείς, η Μαρία κι εγώ, πήγαμε. Μπήκαμε. Εντύπωση πρώτη· θαυμασμός απέραντος για το θριαμβικό κατόρθωμα της Τέχνης, τη θεατρική αίθουσα. Εντύπωση δεύτερη, όταν καθίσαμε και διαπιστώσαμε πως μπορούσαμε να απαλλαγούμε άνετα από τον βαρύ ενδυματολογικό μας οπλισμό. Η θαλπωρή ήταν σαν τρυφερή μητρική αγκαλιά και σαν θερμαντική σοκολάτα βιενουά με σαντιγύ. Εντύπωση τρίτη. Η παράσταση αρχίζει. Αρχαία Ελληνικά σε σύγχρονα Γαλλικά. Και *πόσο παράξενα αντρειεύεσαι* ακούγοντας τον λόγο τον ελληνικό, παρενδεδυμένον επί Σκηνής στην ξένη γλώσσα, όπως και ο ήρωας. Ίδια η έκσταση που ένιωθε κι εκείνος και οι βακχεύουσες γυναίκες του Χορού. Ο Πενθέας είναι ωραίος, λεβεντόκορμος, με τα γυναικεία ενδύματά του –*οὐκ ἄν δυναίμην δήλυν ενδύναι στολήν*– (στ. 836) (μεγάλη μπουκιά φάε, μεγάλη κουβέντα μην πεις, την είπε όμως), οργισμένος εναντίον του εξαδέλφου του, του Διονύσου και όλων των γυναικών –*πᾶσαι τε Βάκχαι*– που τον ακολουθούν, τον Διόνυσο τον σεξομανή και όχι εκείνον τον σεμνό βασιλιά. Και όσο πιο πολύ οργιζόταν τόσο μεγαλύτεραν την ὕβριν διέπραττε και τόσο βαδύτερον τον λάκκο του έσκαπτε, προς τον οποίο τον οδηγούσε μεθοδικά ο αδικημένος Διόνυσος, για να πάρει την ιερή εκδίκησή του και να δείξει ποιος έχει το πάνω χέρι και ποιος τελικά νικά. Για την ώρα τού επιτρέπει να σουλατσάρεται στη σκηνή υπερήφανος, αγέρωχος και υβριστικός, να απειλεί –*τράχηλον σώματος χωρίς τεμών*– θα του χωρίσω το κεφάλι απ' το σώμα, στ. 241, σαν να κρατά τον τράγο από τα κέρατα –*και σῶ κέρατα κρατί προσπεφυκένα*– στ. 921 και πού να 'ξερε ο δυστυχής ότι το δικό του κεφάλι επρόκειτο να πέσει σαν ώριμο φρούτο –τι λέω, σαν *άδλιο σφάγιον ενός τυράννου*– βορά της μάνας του και των Μαινάδων. Το κεφάλι του στο κοντάρι της. Και εκείνη η τρις δυστυχής να νομίζει πως κατακρεούργησε λιονταρόπουλο.

Κι εμείς οι δύο, η Μαρία κι εγώ, παρεπιδημούσες στο Παρίσι,

εκείνη για περαιτέρω έρευνα στην ιατρική κι εγώ για τουρισμό, βλέπαμε αρχαίο ελληνικό έργο σε ξένη γη· τα φριχτά και τα ασήκωτα που διαπράττονται αλά Γαλλικά, στο Παρίσι, όπου όμως 200 χρόνια πριν άνθισε, ως γνωστόν, σε κάθε πλατεία και μια καρμανιόλα. *À la manière de...* ουδεμίαν ανάμνησιν έχω από τους συντελεστές της παράστασης, παρά μόνο αυτήν την ιδίαν την παράστασιν.

Η τραγωδία γράφτηκε το 406 π.Χ. Ο Διόνυσος είναι οργισμένος γιατί τον χλευάζει ο βασιλιάς της Θήβας και εγγονός του Κάδμου, ο Πενθεύς, ο οποίος απαγορεύει τη λατρεία του στη χώρα που αυτός βασιλεύει, αλλά επί της οποίας χώρας έχει δικαιώματα και ο Διόνυσος. Και είναι η μάνα του Πενθέα, η Αγαύη, η προεξάρχουσα του Χορού, η Κορυφαία. Οποία ειρωνεία και φρίκη και συμφορά! Και ο Πενθέας –*μωραίνει Κύριος δν βούλεται ἀπολέσει*– την έπαθε και τρελάθηκε· μέμπνεν, χωριστά από τις Μαινάδες· εκείνες μεμήνασιν από την απέναντι όχθη. Καινούριες τρέλες των ανθρώπων ή των θεών, που λέει και ο ποιητής. Γιατί και η θεία μανία, η έκσταση, τρέλα είναι και αυτή. Όπως και ο έρωτας. Και οι Βάκχες, και τι δε λέει γι' αυτές ο ποιητής, για τα αίσχη που διέπραξαν αυτές *εις το βουνό ψηλά εκεί*, τι θα έλεγε αν είχε στόμα ο Κιθαιρώνας για όσα είδαν τα μάτια του, αν είχε μάτια, και τον έκαναν λιοντάρι, δηλαδή θηρίο τον Πενθέα. Τέλος. θα προκαλέσει τον έλεο και τον φόβο, ως είδισται στην τραγωδία όπου για όλα και πάντα φταίνει οι θεοί:

*Πολλὰ μορφὰ τῶν δαιμονίων,
πολλὰ δ' ἀέλπτως κραινοῦσι θεοί·
καὶ τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἔτελέσθη,
τῶν δ' ἀδοκῆτων πόρον νῦν ῥε θεός.
(στιχ. 1388-1391)*

(Πολλούς τρόπους βρίσκουν οι θεοί για να μπουν στη ζωή των ανθρώπων, πολλά περιμένουν που δεν τα εκπληρώνουν οι θεοί και άλλα που δεν περιμένουν, βρίσκει τρόπο ο θεός να τους τα κάνει).

Σκέφτομαι πως τον Πενθέα τον κατακομμάτιασαν οι Βάκχες, οι Μαινάδες, με το μάτι το στραμμένο ανάποδα. Και τον Ευριπίδη τον κατέφαγαν τα σκυλιά του βασιλιά Αρχέλαου, στη Μακεδονία, τον

ίδιο χρόνο, το 406 π.Χ. Μυστήριες συμπτώσεις... ο ποιητής και ο ήρωάς του πέθαναν από τη λύσσα των σκυλιών ή των Βακχών, δύο χρόνια πριν λήξει ο φονικός Πελοποννησιακός Πόλεμος.

Τέλος πάντων, η παράσταση τελείωσε. Χειροκροτήσαμε δυνατά, σαν να τα είχαμε καταλάβει όλα καλά, με τα «τέλεια» Γαλλικά μας, και το βάλουμε στα πόδια τρέχοντας για το σπίτι και τρέμοντας από τα φριχτά που είδαμε και το φρικτότερο κρύο. Περάσαμε κάτω από την Αψίδα του Θριάμβου, διαβάσαμε τα ονόματα των πεσόντων στους πολέμους και ακούγαμε τα βήματά μας και τα δόντια μας που χτυπούσαν αντιστικτικά στο φαρμάκι του καιρού.

Εκείνη την ημέρα, αν εξαιρέσουμε το κρύο, πατρίδα μας για δύο ώρες ήταν η κεντρική σκηνή της *Comédie Française*, εκεί που ακούστηκε ο Λόγος του Ευριπίδη, ο λόγος ο Ελληνικός.

Πενθεύς. Με καταγωγή από το πένθος. *Nomen est omen*, είπε ο Πλάυτος, Λατίνος κωμωδιογράφος που έζησε τον 3ο-2ο αιώνα π.Χ. Το όνομα, δηλαδή, προοιωνίζεται θάνατον.

Το βαρομετρικό εξακολουθεί να παραμένει στα χαμηλά. Στη φωτογραφία πάνω στη Γέφυρα του Αλεξάνδρου ΙΙΙ, αγνώριστες, η Μαρία κι εγώ, κουκουλωμένες με τα τρία παλτά και τα γούνινα καπέλα. Το Παρίσι μου φάνηκε Σιβηρία κι εγώ ήμουν η Λάρα χωρίς Δόκτωρα Ζιβάγκο. Ωστόσο, δεν άφησα και τίποτα ανείδωτο. Τα είδα όλα!

*

Σαίξπηρ-Βέρντι, Οθέλλος

Μια άλλη μέρα πήγαμε στη Βαστίλλη. Το διάσημο φρούριο-φυλακή που για τους επαναστατημένους Γάλλους ήταν σύμβολο της καταπίεσης. Αλώθηκε από τους *ξεβράκωτους* – *sans-culotte* (όπως και να το πεις, και στα Ελληνικά και στα Γαλλικά, σου προκαλεί ένα χιουμοριστικό μειδίαμα η παρασημειολογία του), όταν, όλοι μαζί συρφετός βάδισαν προς τη Βαστίλλη φωνάζοντας ρυθμικά *À Bastille, À Bastille, À Bastille*, στις 14 Ιουλίου του 1789. Και την κατέλαβαν και την κατεδάφισαν. Στη θέση της μισητής φυλακής ανορθώθηκε

η μοντέρνα Όπερα της Βασίλλης. Κάτι, κάπως, σαν το δικό μας Μέγαρο Μουσικής, προς το πιο μινιμάλ.

Στη Βασίλλη είδαμε *Οθέλλο* του Σαίξπηρ, δηλαδή του Βέρντι. Βέβαια, υπάρχει κι ένας άλλος *Οθέλλος*, του Ροσίνι, αλλά διασημότερος είναι του Βέρντι. Ο Μαύρος, κυριολεκτικά και μεταφορικά, την πήρε στο λαιμό του την δυσδαίμονα Δυσδαίμονα. Είχε βλέπετε συμβουλάτορα, παρατρεχάμενο, εξ απορρήτων, σεκρετάριο και σατανά μεταμορφωμένο σε άνθρωπο, εκείνον τον διαστρεβλωτή, τον Ιάγο.

Να μην πολυλογώ, η Όπερα ως κτήριο είναι και αυτή θριαμβικό κατόρθωμα της σύγχρονης τέχνης και Τεχνολογίας. Βέβαια, όταν λέμε Όπερα στο Παρίσι, εννοούμε εκείνο το αριστούργημα που έχει το σχήμα της λύρας, το οποίο ίδρυσε ο Λουδοβίκος ΙΔ΄ το 1669, την *Académie d' Opéra* και τη διεύθυνση είχε ο αυλικός αρχιμουσικός Jean Baptiste Lully-Ζαν Μπατίστ Λουλύ. Πάρτε μια ιδέα εδώ: <https://vimeo.com/253297457>.

*

Μοτσαρτ, Έτσι κάνουν όλες

Εκεί, λοιπόν, μπήκαμε στην Όπερα-Λύρα, και κοιτούσαμε τα ζωγραφιστά ταβάνια, με τα ονόματα των ελληνικών πόλεων, τις περίτεχνες διακοσμήσεις, τα χρυσάφια και τα μαλάματα. Ωστόσο, για την ώρα, δεν έχουμε ακόμα δει τίποτα γαλλικό. Ούτε Ουγκώ, ούτε Κορνείγ, ούτε *Πανούκλα*, ούτε Μύγες... και τι κάναμε; Μότσαρτ. *Così fan tutte!*

Έτσι κάνουν όλες, έτσι κάναμε κι εμείς.

Η τέχνη δεν έχει ταμπέλες. Αχ, Μαράκι, τι ωραία που ήταν και πώς πέρασαν τόσα χρόνια από τότε... και πόσο κρύο κάνει αυτές τις μέρες και αναζήτησα κι εγώ τον χαμένο χρόνο μου, ασθματικά τρέχοντας προς τα πίσω, να ζεσταθώ!

Πάντως, χρωστάω στον εαυτό μου μια ακόμα επίσκεψη στο Παρίσι και το Παρίσι μου χρωστάει έναν καλό καιρό!